

Lietuvos Respublikos Seimui

IŠVADA DĖL EKONOMINĖS RAIDOS SCENARIJAUS TVIRTINIMO

2020 m. gruodžio 21 d. Nr. BPE-9

Vilnius

Atsižvelgiant į išskirtinio neapibrėžtumo sąlygas¹, Lietuvos Respublikos finansų ministerijos parengtas ekonominės raidos scenarijus yra nulemtas įvardytų prielaidų ir yra pagrįstas esamais statistiniais duomenimis. Valstybės kontrolė, vykdydama biudžeto politikos kontrolės institucijos (toliau – Fiskalinės institucijos) funkcijas, tvirtina 2020 m. gruodžio 14 d. Finansų ministerijos paskelbtą 2020–2023 m. ekonominės raidos scenarijų. Išlieka rizika, kad, pasikeitus vidaus ir išorės sąlygoms, lemiančioms reikšmingą ekonominės situacijos pablogėjimą, scenarijus gali neišsipildyti.

Remiantis Lietuvos Respublikos fiskalinės sutarties įgyvendinimo konstitucinio įstatymo nuostatomis, Finansų ministerija iki kol bus atšauktos išskirtinės aplinkybės turi bent kartą per ketvirtį viešai paskelbti atnaujintą ekonominės raidos scenarijų, dėl kurio tvirtinimo Fiskalinė institucija turi pateikti išvadą Seimui.

2020 m. I–III ketv. Lietuvos ekonomikos susitraukimas buvo mažesnis, nei tikėtasi, ir siekė 0,8 proc., tačiau IV ketv. lieka neapibrėžtumas dėl antros pandemijos bangos poveikio. I–III ketv. vidaus vartojimas mažėjo ir investicijų pokytis išliko neigiamas, tačiau realiojo bendrojo vidaus produkto (BVP) kritimą sušvelnino III ketv. atsigavęs prekių eksportas. Šiuo laikotarpiu Lietuvos ekonomikos smukimas nebuvo toks ryškus kaip daugelyje didžiųjų Europos Sąjungos (ES) šalių. Žemės ūkio, pramonės, informacijos ir ryšių bei nekilnojamojo turto operacijų veiklų sukurta pridėtinė vertė labiausiai teigiamai veikė Lietuvos ekonomiką.

Per 2020 m. pirmuosius tris ketvirčius, palyginti su atitinkamu 2019 m. laikotarpiu, namų ūkių vartojimo išlaidos sumažėjo 2,2 proc. Po patirto 9,3 proc. susitraukimo II ketv., privatus vartojimas III ketv. buvo didesnis nei atitinkamai prieš metus. Tai lėmė atšaukti griežti prekybos apribojimai, galioję pavasarį, augančios gyventojų disponuojamos pajamos ir sparčiai atsigaunantys vartotojų lūkesčiai, kurie kol kas išlieka atsargūs. Per pirmus dešimt mėnesių mažmeninės (be degalų) prekybos apyvarta padidėjo 4,3 proc. Tačiau, tikėtina, kad antrojo karantino metu įvesti apribojimai lems prastesnius šių metų IV ketv. privataus vartojimo rezultatus.

Nepaisant 2020 m. III ketv. dviženkliai tempu augusio vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio, padėtis darbo rinkoje gali pablogėti. Tai rodo minėtą ketvirtį išaugęs nedarbo

¹ Fiskalinė institucija 2020-03-26 paskelbė išvadą dėl neįprastos padėties atitikties išskirtinių aplinkybių sąvokai. Prieiga per internetą: <http://ifi.lt/isvada.aspx?id=10366>.

lygis ir sumažėjęs užimtųjų skaičius. 2020 m. I–III ketv. bruto darbo užmokestis augo 9,4 proc., užimtų gyventojų skaičius mažėjo 1,3 proc., lyginant su atitinkamu laikotarpiu prieš metus. Nedarbo lygis išaugo apie 2 proc. p. ir III ketv. sudarė 9,3 proc. Tikėtina, Vyriausybės taikytos ekonomikos skatinimo priemonės, siekiant padėti išsaugoti darbo vietas ir gyventojų pajamas, sušvelnino situaciją darbo rinkoje.

2020 m. II ketv. smukęs bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas (BPKF) III ketv. pagerėjo, nors išliko neigiamas (–1,7 proc.). Per I–III ketv. BPKF sumažėjo 3,5 proc., lyginant su atitinkamu laikotarpiu prieš metus. Pramonės gamybinių pajėgumų panaudojimo lygis artėja prie buvusio prieš pandemiją ir lapkričio mėn. sudarė 74,9 proc. Vis dėlto paslaugų, pramonės, statybos, prekybos sričių įmonių vadovų apklausos duomenimis, įmonių dalis, mananti, kad jų veiklos niekas neriboja, nuo kovo mėn. išlieka sumažėjusi.

Per 2020 m. pirmuosius tris ketvirčius, palyginti su atitinkamu 2019 m. laikotarpiu, realusis prekių ir paslaugų eksportas bei importas sumažėjo atitinkamai 1,5 ir 6,1 proc. Per šį laikotarpį (neatsižvelgiant į mineralinių produktų įtaką) lietuviškos kilmės prekių eksporto vertė buvo 1,3 proc. didesnė nei prieš metus, bet reeksportas ir paslaugų eksportas sumažėjo atitinkamai 0,7 ir 7,4 proc. Prie teigiamo realiojo prekių eksporto metinio pokyčio III ketv. prisidėjo išaugęs javų eksportas, kurį paskatino šių metų gausus derlius ir palankios grūdų supirkimo kainos. Tikėtina, kad tai gerins ir IV ketv. eksporto rodiklius. Sumažėjus vidaus vartojimui ir investicijoms, per tris šių metų ketvirčius prekių (be mineralinių produktų) ir paslaugų importo vertė krito atitinkamai 5,4 ir 8,9 proc.

2020 m. sausio–lapkričio mėn. vidutinis metinis suderinto vartotojų kainų indekso (SVKI) augimas siekė 1,2 proc. Infliaciją mažino dujų, kuro, šilumos energijos bei degalų kainų kritimas. SVKI augimas beveik du kartus mažesnis nei 2019 m., tačiau pastebima tendencija, kad paslaugų kainų didėjimas yra pagrindinis veiksnys, lemiantis infliaciją. Jos šių metų pirmus dešimt mėnesių augo 4,4 proc. BVP defliatoriaus augimas I–III ketv. siekė 0,8 proc. ir buvo keturis kartus mažesnis nei 2019 m. atitinkamu laikotarpiu – tai rodo bendro kainų lygio augimo sulėtėjimą šalyje. Paminėtina, kad trijų ketvirčių nominalusis BVP siekė 36,0 mlrd. Eur ir buvo panašus į 2019 m. lygį atitinkamu laikotarpiu.

Augantis COVID-19 pandemijos mastas neigiamai veikia pasaulio ekonomikas, išlieka ir rizikos geopolitinėje situacijoje. Nors ES šalių narių vyriausybės vykdo ekonomikų skatinimo politikas, įskaitant priemones siekiant išsaugoti verslus, darbuotojų pajamas ir paskatinti vidaus vartojimą, Europos Komisija (EK) išlaiko 7,4² proc. ES BVP kritimo 2020 m. prognozę. Atnaujinti karantino apribojimai turi neigiamos įtakos tarptautinei prekybai, turizmui ir paslaugų sektoriui ir atitinkamai skatina peržiūrėti ekonomikų atsigavimų prognozes. Paslaugų sektoriaus susitraukimas ir mažėjantis pramonės aktyvumas Vokietijoje, Prancūzijoje, Italijoje ir Ispanijoje, sukuriančiose apie 75 proc. euro zonos BVP, neigiamai veikia šių šalių ekonomikas. Prie neapibrėžtumo prisideda ir fiskalinės rizikos, susijusios su augančiu ES šalių valdžios sektoriaus skolos lygiu ir kitais viešųjų finansų klausimais. Atitinkamai veikiama Lietuvos, kaip mažos ir atviros šalies, ekonomika, ypač jos tarptautinė prekyba. Pažymėtina, kad 2020 m. liepos mėn. priėmus Mobilumo paketo nuostatas, kai kurios Lietuvos transporto paslaugas teikiančios įmonės bent dalį veiklos kelia į kitas ES šalis ir tai neigiamai veikia Lietuvos transporto sektorių.

Prie neapibrėžtumo geopolitinėje situacijoje prisideda auganti kietojo „Brexit“ tikimybė artėjant pereinamojo laikotarpio terminui. Situacijos nelengvino ir neaiški baigtis dėl 2021–2027 m. ES daugiametės finansinės programos, kuri apima ir 750 mlrd. Eur ES paramos paketo lėšas. Geopolitinę įtampą mažina 2020 m. vasarą atnaujintos JAV ir Kinijos

² Europos Komisijos 2020 m. rudens projekcijos. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip136_en_2.pdf.

derybos dėl prekybos pirmojo etapo susitarimo įgyvendinimo. Po įvykusių JAV prezidento rinkimų ES tikimasi, kad prekybos nesutarimų grėsmė tarp ES ir JAV galėtų sumažėti.

Pasaulio centriniai bankai tęsia pinigų politikos skatinamąsias priemones. Atsižvelgiant į antrosios COVID-19 bangos plitimą, 2020 m. gruodžio mėn. posėdyje Europos centrinis bankas nutarė išlaikyti rekordiškai žemas palūkanų normas ir pakoregavus tęsti kitas priemones, skatinančias likvidumo užtikrinimą sistemoje ir verslo bei namų ūkių kreditavimą. Tuo tarpu JAV centrinis bankas palieka kovo mėn. iki 0,01–0,25 proc. sumažintą palūkanų normos intervalą, tęsia paskolų teikimo ir rinkos skatinimo priemones.

2020 m. gruodžio mėn. „Brent“ naftos kaina yra aukščiausia nuo COVID-19 pasaulyje plitimo pradžios, tačiau nesiekia prieš pandemiją buvusio lygio. Išliiekant kritusiai naftos paklausai, atnaujinus karantino ribojimus ir atsižvelgiant į Libijos grįžimą į rinką, vidutinė naftos kaina 2020 m. spalio–lapkričio mėn. siekė apie 43,0 JAV dolerių už barelj³. Tačiau, gruodžio mėn. pradžioje OPEC ir Rusijos pasiektas susitarimas dėl mažesnio nei planuota naftos išgavimo kvotos didinimo ir teigiami lūkesčiai dėl vakcinų nuo COVID-19 leido naftos kainai artėti prie 50,0 JAV dolerių už barelj.

Vidaus rizikos veiksniai išlieka susiję su vidaus paklausa, vartotojų lūkesčiais ir darbo rinka. Dėl COVID-19 plitimo įvesti apribojimai mažina vidaus vartojimą ir didina su darbo santykiais susijusių pajamų neapibrėžtumą. Atsižvelgiant į tai, vartotojų lūkesčiai gali prastėti, o taupymo lygis augti. Taip pat išlieka nedarbo lygio sumažinimo iššūkis vidutiniu laikotarpiu, priklausantis nuo ekonomikos atsigavimo. Vyriausybės taikytos priemonės pirmosios COVID-19 bangos laikotarpiu galėjo padėti įmonėms atlaikyti finansinius nuostolius, bet antros pandemijos bangos laikotarpiu parama tampa dar svarbesnė.

Esant minėtoms vidaus ir išorės rizikoms, numatoma, kad Lietuvos realusis BVP 2020 m. susitrauks 1,5 proc., tačiau vidutiniu laikotarpiu tikimasi atsigavimo. Lyginant su rugsėjo mėn. ekonominės raidos scenarijumi (ERS), labiausiai pagerintos 2020 m. prekių ir paslaugų eksporto projekcijos, kurios lemia grynojo eksporto teigiamą poveikį BVP. Šį poveikį ūkio raidai nusveria mažėjantis vidaus vartojimas ir investicijos. Tikėtina, kad laikinai susitraukusios ekonomikos augimas 2021 m. sieks 2,8 proc. ir vidutiniu laikotarpiu kasmet viršys 3 proc. Projektuojama, kad augantis namų ūkių vartojimas, investicijų paspartėjimas BVP veiks teigiamai.

Gruodžio mėn. ERS 2021 m. projektuojamas 3,0 proc. namų ūkių vartojimo išlaidų augimas. Jį skatins prognozuojamas didėjantis užimtųjų skaičius ir lėtėjančiu tempu augantis vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, kuris viršys infliaciją. Projektuojama, kad 2021 m. užimtųjų skaičius nuosaikiai augs 0,7 proc., nedarbo lygis mažės iki 8,2 proc. Prie darbo užmokesčio augimo (4,1 proc.) prisidės ir diskreciniai valdžios sektoriaus sprendimai⁴. Gyventojų disponuojamas pajamas taip pat didins pensijų indeksavimas ir kitų socialinių išmokų augimas. Konkurenciją darbo rinkoje, tikėtina, skatins išliekančios teigiamos neto migracijos tendencijos bei Vyriausybės siekis transformuoti ekonomikos struktūrą. Esant ribotoms galimybėms darbo rinkoje dalyvauti skirtingoms visuomenėms grupėms, pajamų nelygybės problema išlieka aktuali. Visa tai reikalaus ir didesnio darbo rinkos lankstumo siekiant prisitaikyti prie naujų iššūkių.

2020–2021 m. valdžios sektoriaus galutinio vartojimo išlaidų augimas gali būti atitinkamai mažesnis nei 6,2 ir 2,5 proc., kuris projektuojamas gruodžio mėn. ERS. Fiskalinės

³ Remiantis 2020-12-09 duomenimis. Prieiga per internetą: www.barchart.com.

⁴ Minimalios mėnesinės algos padidinimas, darbo užmokesčio didėjimas biudžetinių įstaigų darbuotojams, pedagogams, medikams ir kita.

institucijos vertinimu, 2020 m. projekcija nukrypsta nuo I–III ketv. statistinės informacijos⁵. Per pirmus tris ketvirčius valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos padidėjo 0,2 proc.

ES paramos lėšų panaudojimas ir Vyriausybės priimtos papildomos priemonės, skirtos ekonomikos skatinimui, padės augti investicijoms vidutiniu laikotarpiu. Ateities ekonomikos DNR plano lėšomis siekiama investuoti į tvarią ekonomikos plėtrą. Jei pavyktų šias lėšas efektyviai panaudoti, tai prisidėtų prie spartesnio investicijų augimo. Itin svarbu tikslingai panaudoti paramos lėšas, orientuotas į įmonių veiklos tęstinumą, nes tai prisidėtų prie stabilesnės situacijos darbo rinkoje. Projektuojama, kad 2020 m. BPKF sumažės 5,2 proc., o 2021 m. augs 4,7 proc. Numatant Lietuvos prekybos partnerių ekonomikų augimą 2021 m., projektuojama, kad tiek šalies realusis prekių ir paslaugų eksportas, tiek importas augs daugiau nei 6 proc. Tai, tikėtina, skatins sparčiau augiantis paslaugų eksportas ir importas.

Projektuojamą suderinto vartotojų kainų indekso raidą vidutiniu laikotarpiu gali lemti vidaus paklausos augimas ir naftos kainos svyravimai. Infliacija, apskaičiuota pagal SVKI, 2021 m. sieks 1,4 proc. ir nuosekliai didės iki 2,0 proc. 2023 m. Tikėtina, kad Lietuvoje paslaugų kainos ir toliau augs, nes, lyginant su euro zonos paslaugų kainomis, jos vis dar yra žemesnės. Analizuojant kainų indeksus pastebima, kad BVP defliatoriaus augimui 2021–2023 m., tikėtina, turės įtakos ne tik SVKI dinamika. Pirmus devynis–dešimt šių metų mėnesius, palyginti su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu, mažėjo gamintojų parduotos pramonės produkcijos, eksportuotų ir importuotų prekių bei žemės ūkio produktų supirkimo kainos. Atsigaunant ekonomikai, didėjant naftos kainai gali padidėti darbo sąnaudos pramonės, statybos ir paslaugų įmonėse, kurios turės įtakos bendram kainų lygio augimui vidutiniu laikotarpiu.

Vakcinės nuo COVID-19 patvirtinimas suteikia santūraus optimizmo dėl pandemijos suvaldymo, bet tai savaime negarantuoja greito Lietuvos ekonomikos atsigavimo 2021 m.

Neapibrėžtumo nemažina galimas nevienodas ES ekonomikų atsigavimas, atsižvelgiant į gebėjimus suvaldyti COVID-19 plitimą ir vakcinacijos procesą. Gruodžio mėn. pradžioje Jungtinė Karalystė tapo pirmąja šalimi Vakarų Europoje, leidusia naudoti vakciną nuo COVID-19 masiniam skiepijimui. Šiuo pavyzdžiu seks vis daugiau šalių, todėl galvojama apie būsimą proveržį suvaldant pandemiją. Tai suteikia galimybę 2021 m. bent iš dalies atsigauti ES, įskaitant ir Lietuvos, ekonomikoms. Norint tai pasiekti, būtina įveikti su skiepijimo procesu ir jo trukme susijusius iššūkius: vakcinės gamyba, atgabenimu, paskirstymu ir gyventojų skiepijimosi aktyvumu. Šalies ekonomikos atsigavimas priklausys ne tik nuo to, kaip seksis įveikti šiuos iššūkius, bet ir nuo vidaus ir išorės rizikų išsipildymo bei verslo ir gyventojų galimybių prisitaikyti prie greitai besikeičiančios aplinkos.

Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, vykdydama Lietuvos Respublikos fiskalinės sutarties įgyvendinimo konstituciniame įstatyme nustatytas biudžeto politikos kontrolės institucijos (Fiskalinės institucijos) funkcijas, atliko Lietuvos Respublikos finansų ministerijos parengto ir viešai 2020 m. gruodžio 14 d. paskelbto 2020–2023 m. ekonominės raidos scenarijaus vertinimą ir parengė išvadą. Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymo 9 straipsnio 6 dalies 3 punktu, Fiskalinė institucija išvadą teikia Lietuvos Respublikos Seimui.

Valstybės kontrolierius

Mindaugas Macijauskas

⁵ Remiantis 2020-12-01 paskelbtais bendrojo vidaus produkto 2020 m. III ketv. antrojo įverčio duomenimis.